

vežna vrata, vladno poslopje itd. »V vseh slovanskih narečjih nahajamo (pravilo, op. pis.), da delajo razloček med pravimi svojjnimi prilogi na ov, ev, in ..., kateri še rabijo pri imenih živih stvari, in med splošnimi, če tudi od samostavnih imen izpeljanimi prilogi na ov, en (ne in), sk. Gosp. Levstik, kakor je podoba, tega razločka ne dá veljati, priporoča priložne kakor: svetlobini otroci, mladostine želje, modrostine bukve itd.¹

¹ Sl. Glasnik, 1860, 6. zv. 171.

namesti: otroci svetlobe, želje mladosti ... itd. Če bi se tukaj tudi pripustili prilogi (kteri pa po primeru staroslovenščine in serbsčine niso tu na svojem mestu), ne bi se vsaj smeli pisati tako, marveč: svetlobni, mladostni, modrostni; kajti uže dognano je, menim, da gre pisati: Micina noga, nasproti pa: mizna noga (t. j. noga od kake mize) in ne mizina noga ... itd.¹

(Dalje.)

¹ Glas. 1861, 6 str.

VEDA IN UMETNOST NA KATOLIŠKEM SHODU.

Veličastno je uspel slovensko-hrvaški katoliški shod v Ljubljani, ki ni pokazal le zunanje sile katoliškega gibanja, ampak tudi njega globokost in temeljitost. Razpravljalo se je na tem shodu o vseh velikih vprašanjih, ki zanimajo moderni svet, kajti ni je stvari v človeškem življenju, ki ne bi bila v zvezi z vero. Nastopilo je toliko število temeljitih govornikov pri raznih zborovanjih in v posvetih v odsekih, da smo lahko ponosni na tako številno in visoko izobraženo slovensko katoliško inteligenco.

Ni naša naloga, da bi podali poročilo o slovensko-hrvaškem katoliškem shodu, pač pa je umestno, da iz govorov in sklepov o vedi in umetnosti ter o organizaciji literarnega delovanja posnamemo glavne misli, ki so se naglašale na shodu.

Dr. Josip Mantuani je v svojem slavnostnem govoru o »veri in umetnosti« podal najprej kulturnozgodovinsko sliko o postanku in značaju zgodovinskih slogov in potem govoril o sedanjosti umetnosti:

Naša doba je pozabila, kakor se nam hoče videti, kje da je pravi vrelec velikih idej, navduševalnih nagibov in umetniških nalog, katere se ne ozi-
rajo na ozke meje revne časnosti. Če misli umetnik, da more na drugi nego na verski podlagi ustvariti vzvišen, idealen tvor trajne vrednosti, se moti. Tak umotvor začasno velja, a njegov obstanek ne more biti trajen zato, ker je nastal na plitvini mimogredčega okusa. Izkušnja nas uči, da so se v zadnjih tridesetih letih načela in nazori o umetnosti večkrat temeljito izpremenili in z njimi bistvenost in oblika umotvorov. In vselej je velik krik proglašal novo »načelo« za edino pravo. To pa zato, ker so umetniki večinoma zapustili zgodovinsko, nadelano cesto ter so hoteli pohiteti čez celo zelenico — a so zašli. Tako delajo, recimo, smeli hribolazci, ki iščejo novih

potov, kateri vodijo navadno na pokopališče najbližje gorske vasi.

Ostanimo na dobri cesti, ki so nam jo zgradili pretekli časi, ostanimo na zgodovinski podlagi verske umetnosti. Sedaj pa vprašajmo: ali smemo naprej stremiti? Ali nima naša doba tudi svojih potreb? Ali ne povzročuje moderna tehnika novih oblik in konstrukcij? In posebno: ali odobrava tudi vera sama umetniški napredek? Na vsa ta vprašanja moramo odgovoriti z odločnim da. Napredek je nepretrgana tradicija katolicizma na vseh poljih — izvzemši seveda temeljne resnice svete vere. To je povse logično. Ako sem veren, mora biti moja vera urejena, pametna; imeti moram za to svoje razloge, da verujem. Poznati moram — vkolikor je to sploh mogoče — Boga po njegovem razodenju in po njegovih delih, ki so tudi vrsta posrednega razodenja. Zato prodira človeški duh v nebesne višine in daljave, zato vrta v zemljine globočine. In kar ni še dostopno mehničnemu orodju in kemični razkrojbji, to je predmet misli, hipoteze, sestava. Vernik išče tem potom povsod Boga in njegovo vsemogočnost. In kjer napreduje kultura snovi in misli, tam umetnost ne more zaostati; saj ona izraža vsakodobno mišljenje v snovi. Razvoj je torej po naravi potreben, napredek neizogiben. Cerkev, zaščitnica in razširjateljica vere, je bila vedno z napredkom. Ni ga pojava v človeškem življenju, da bi ga bila zavrgla, če le ni nasprotoval njenim temeljnim načelom in osnovnim resnicam. Ista verska kultura, ki je ustvarila starokrščanski slog, je razvila iz njega romanski in gotski, renesanski in baročni, empirski in romantiški slog; vse je sprejela v svoje okrilje istotako, kakor tudi modernega ne odklanja, ako ne nasprotuje njenim načelom. Cerkev je sprejela himne v klasičnih merilih, gojila razpredene sekvence in trope in ni odklonila niti humanistično navdahnjenih pesmi. Ona je rabila enoglasno petje, ki se imenuje po Gregorju Velikem »gregorianski koral«, zato, ker je ta veliki papež stare napeve zbral in jih uredil; ni se pa branila večglasnega petja, ni načelno odklanjala orgel in drugih glasbil. Da imamo danes tako razvito glasbo, to je osnovna zasluga krščanstva in svete Cerkve. Iz vsega tega sledi za nas katoličane dol-

žnost, da po zgledu svoje matere stremimo naprej in pospešujemo tudi nove pojave na polju umetnosti — ako nimamo zoper nje tehtnih in versko-bistvenih pomislekov. Mi smo moralno obvezani, da ne delamo sveti Cerкви in njenim vzvišenim ciljem zaprek iz kratkovidnosti. Vera zahteva od nas pospeševanja duševne kulture, torej v prvi vrsti umetnosti.

Stem je pa v najožji zvezi naše razmerje do umetnika; torej zelo važna socialna plat teh odnošajev. In zopet je naša vera, ki nam naj narekuje stališče: spoštovanje do ljudi, ki jih je Bog sam oblagodaryl z darom umetnosti, pravičnost do njih, skrb za njihovo izpopolnjevanje. Ako ne bomo umetnikov podpirali, ugonobili bomo sami eno najvažnejših kulturnih sil in umetnost bo začela hitro razpadati. Na podlagi svoje vere imamo dolžnosti do umetnikov zaradi umetnosti, ki naj daje Bogu čast, nas pa naj zbliža z Bogom in nas dvigne od zemeljskega prahu kvišku.

A tudi umetnik ima svoje etične dolžnosti. Bog mu je podelil dar umetnosti in mu s tem začrtal socialno nalogo, ki jo ima vršiti. Ako tega ne izpolnjuje, izgubi pravico svojega obstanka. Vera zahteva

SLOVENSKO-HRVAŠKI KATOLIŠKI SHOD:
ČEŠKI »ORLI«.

od umetnika, da blaži s svojo umetnostjo značaj in strasti svojega bližnjega, da ga razvedri v težkih dobah tega življenja in ga zbliža z Bogom. Zato je pa neobhodno potrebno, da umetnik pozna duševni položaj in potrebe svoje okolice, da se prilagodi razmeram, da se umetniško a razumljivo izraža, da osredotoči svoje mišljenje in stremljenje v idealni nalogi, ne pa samo v vprašanju odškodnine. Nebrzdana prostost je dobremu umetniku zabranjena, zato, ker je skoraj vsak umotvor podrejen kakemu smotru. Umetnik ne more zasnovati, recimo, cerkve, kakor se mu morebiti zljubi, ampak jo mora smotru primerno ustvariti. Načrt hiše se mora držati potreb in namenov naročevalca. To vse so zahteve, ki koreninijo v veri in etiki.

Vera pa ne urejuje samo odnošajev pri umetniški produkciji, ampak je pri umetniku tudi produktivna sila. Kdor ima živo vero, ta ima duševno moč, tudi navzlic neugodnim razmeram, tvoriti in delati, zato, ker moralni smoter prevladuje in mu daje zadostila ne glede na zaslužek.

Stem pa nikakor ne trdimo, da je zaslužek pri umetniku stranska stvar ali celo, da je treba umetnika »trdo držati« in mu kar le mogoče majhne vsote dovoljevati. Ne. Tudi to ima moralno, v veri oprto stran. Vsak delavec je svojega plačila vreden in tisti, ki umetnosti služijo, naj tudi od umetnosti žive.

V tem razmerju med umetnikom in naročnikom naj bi se umetnost naših dni na podstavu vere in etike razvijala. Novodobnim zahtevam ni staviti nobenih zaprek, dokler niso zoper verska načela, a tako izvršene, da so umljiva. Odklanjati pa nam bo z vso odločnostjo proizvode, ki nasprotujejo bodisi po uprizorjeni snovi, po napačnem zasnutku ali po obliki načelom pozitivnega krščanstva.

Iz tega umetniškega proizvajanja pa naraščajo ponekoliko našemu času, osobito pa prihodnosti, daljnje etične naloge. Preteklost nam je podarila vrsto umetnin, dragocenih svedokov naše prejšnje kulture, estetičnih načel, verskega čuta in gospodarskih odnošajev. To so neke vrste svetinje, ob katerih nam stopajo pred oči davni časi in nam vzbujajo spoštovanje do naših prednamcev. Take svedoke je treba ohraniti, varovati, negovati. Ako jih pustimo v nemar in zakrivimo njihovo propast, smo ravnali nekulturno. Tudi tukaj je zopet vera, ki nas opominja. Četrta božja zapoved veli: »Spoštuj očeta in mater!« To spoštovanje se vrši tudi tako, da imamo v časti njihovo zapuščino kulturnih in umetniških predmetov; kajti v njih živi duh naših pradedov in vsa ljubezen, vse upanje, vsa vera, ki so jo v nje položili.

Na tem polju se pri nas na Slovenskem, osobito na Kranjskem, zelo greši. Brez vsake pietete podirajo rojstne hiše ljudje, ki bi imeli nešteto drugih potreb. Na njihovo mesto postavljajo sedaj večidel zidane zaboje, v katere uderejo nekaj lukenj za okna in nanjo pa povezejo preganjeno ploščo za streho. Tako uničujejo svoje rojstne domove in z njimi vse pietete vredne spomine tisti ljudje, ki so bili v Ameriki. Tako počenjanje je zoper vsako pieteto, zoper spoštovanje pradedov in mnogokrat tudi zoper krščansko moralo. Otrokom vzamejo taki gospodarji ves čar lepih spominov na dom, ki ga je postavil ded, v katerem je trpel in se veselil, ljubil in se žalostil.

V hiši izginja oprava, stara oprava, pri kateri je ljubezen do otrok in vnukov vodila dedu roko, ko jo je pripravljaj. In skrivaj ginejo obleke, v kateri je šla babica k poroki, prti, ki so ležali na krščencu, blazine, na katerih je počivala dedova glava na mrtvaškem odru — in to večinoma brez potrebe, morebiti samo zato, da more mati dati otroku par vinarjev za sladkarije ali da si sama kupi nepristno iglo ali trak od neprave svile. Kaj menite, ali se tako ravnanje da opravičiti pred sodnim stolom tenke vesti? Ko bi živa vera prešinjala vse sloje, bi se kaj takega ne dogajalo tako pogosto.

Vaška cerkev ima krasen, umetniško izdelan, a obledel oltar. Ključarji se snidejo kje pri sosedu ali v gostilni in uganejo z združenimi močmi, da oltar ni ničemur več podoben, da ima ta in ta podružnica lepšega in da tudi zadevna vas ne sme zaostajati. Pa gredo k župniku in ga pregovore, ako ta ni posebno trdne volje, da odstrani staro umetnino, a jo nadomesti z novo — »umetnino«. Ali mislite, da se da tako počenjanje zagovarjati in da ga vera opravičuje?

Takih slučajev bi mogel navesti nepregledno vrsto.

To, kar naša doba ustvarja, bo zadela čez nekaj let enaka usoda, ako naša deca ne bo prešinjena žive, na vse potrebe našega življenja raztezajoče se vere in ljubezni. Umetnost ji mora postati neka živa potreba, kakor je bila v srcih naših očetov in mater. Še pred polstoletjem je živel pojemajoče življenje pri nas po

deželi čut za lepoto. Hiše, orodje, obleka — vse je nosilo pečat tega lepoticja. Zakaj? Zato, ker so bili ljudje tako vzgojeni, ker so koreninili v veri in ker se niso enostransko pehalo samo za materialnim dobičkom. In danes, ko je tudi preprost kmet v boljših denarnih odnošajih, ravno danes izmira ljudska umetnost in čut in potreba zanjo, ker moč svete vere še ni prišla do urejevanja te ohranjujoče velesile. Tudi tu moramo zastaviti. Mnogo bomo na boljšem v tem oziru, ako se razidemo s tihim, a trdnim sklepom v naših srcih, da začnemo tudi na tem polju glas vere vestneje poslušati in naše kulturne potrebe harmonično urejevati.

Katoliški shod nas je tu zbral v velikem številu. Kakor ogromnih orgel piščali, tako bi se dal prisposodljati naš zbor. Mali in veliki, visoki in preprosti; nekateri stoječi v ospredju, kakor svetlo zlikane kovinaste piščali, drugi v senci, v ozadju, kakor lesene piščali v omari. A vsak ima svoj značaj, svojo individualiteto, svoj glas. In kakor izdelovalec orgel vsako piščal skrbno uglaši, tako bodi vsak izmed nas na delu, da uredi glas svojega katoliškega prepričanja in naziranja v svojem srcu in v srcih tistih, ki so mu izročeni, da bo vse njegovo življenje in pojmovanje tudi glede kulturnih pojavov prerojeno v Kristu. Kadar pa bo prišlo do javnega spoznavanja naših kulturnih načel, tedaj naj zaori ubran akord naših vrst, kakor iz velikanskih orgel enotno in jasno: v Kristu!

O razmerju katoliške misli, zlasti cerkvene umetnosti, do moderne in njenih teženj, se je izrekel katoliški shod v sledeči resoluciji:

Slovensko-hrvaški katoliški shod uvaža veliki kulturni in blažilni pomen umetnosti, smatra pa samo take proizvode za dopustljive in prave, ki ne nasprotujejo niti po uprizorjeni snovi, niti po zasnutku, niti po obliki načelom pozitivnega krščanstva.

Slovensko-hrvaški katoliški shod priznava v cerkveni umetnosti napredek v razvoju umetniških idej in tehnike ob načelih pozitivnega krščanstva; ne odklanja tudi modernih oblik, ako ne nasprotuje verskemu in tradicionalnemu čutu domačega ozemlja in če morejo vzbujati istinito pobožnost.

Slovensko-hrvaški katoliški shod izjavlja, da po svojem verskem stališču spoštuje tudi vse zgodovinskemu razvoju pripadajoče sloge zato, ker so vzklikli na podlagi žive vere in globokega razumevanja za potrebe katoliškega bogoslužja.

Slovensko-hrvaški katoliški shod zahteva od domačih umetnikov resnih študij in poglobljenja v bistvo cerkvene umestnosti, združenih z zadostno tehnično spretnostjo, ako hočejo, da se njihovi proizvodi sprejemajo v liturgično uporabo.

Posebno se je poudarjala potreba, da se stare umetnine v naši domovini ne zavržejo, ampak ohranijo. Sklenilo se je:

Slovensko-hrvaški katoliški shod vidi v svedokih prešlih dni dragocene podatke za razvoj umetnosti, umetninske obrti in estetičnih načel naše domačije ter priporoča vsem prizadetim faktorjem največjo pozornost.

Slovensko-hrvaški katoliški shod smatra cerkvene umetnine prešlih dob za svedoke starodavne verske kulture, ki so največje pozornosti in pietete vredne. Zato jih brez nujne potrebe ni odstranjati ali preosnavljati, temveč se je strogo ravnati po tozadevnih določilih knezoškofijskega ordinariata, odnosno po odredbah cerkvenih predstojništev.

Slovensko-hrvaški katoliški shod smatra za nujno potrebo, da vsak cerkveni predstojnik predloži svoje načrte in označi svoje namere knezoškofijskemu ordinariatu, kateri po vsestranskem premisleku določi, koliko in kako naj se popravi.

Slovensko-hrvaški katoliški shod vidi v inventarizaciji cerkva in bogoslužnih umetnin najboljšo pot za njihovo nadziranje in ohranjenje ter želi, da se to popisovanje čimprej izvede.

Slovensko-hrvaški katoliški shod želi, da se ljudstvo od poklicanih predavateljev poučuje o zgodovini njegove umetnosti in estetike in da ga ti opozarjajo na spomenike domače kulture, predvsem v izobraževalnih društvih.

Slovensko-hrvaški katoliški shod priporoča javnim in privatnim faktorjem, da naj oddajo neuporabne stvari, ki imajo za preteklo dobo kakršenkoli pomen, domačim muzejem, da jih hrani in prepreči njihovo uničevanje in razvlačevanje v tujceve roke.

Slovensko-hrvaški katoliški shod želi iskreno, da bi pri tem ohranjevanju predvsem županstva po deželi čim najintenzivneje sodelovala, poročala in posredovala med lastniki kulturnih starin in med domačim muzejem, zato da taki spomeniki ne pridejo privatnim nabiralcem in po njihovem posredovanju prekupcem v roke, ki jih razkrope na vse vetrove, domovino pa oropajo pristnih svedokov samorasle kulture. (Konec.)

KNJIŽEVNOST.

O slovenskem učnem jeziku na srednjih šolah, namenjenih Slovincem. V Ljubljani 1913. Založilo »Društvo slov. profesorjev« v Ljubljani. Cena 40 v. — Knjižica razpada v dva dela. Prvi del nudi zgodovinski pregled boja za slovenske srednje šole. Kolikor je razvidno iz citatov, slovenski zastopniki v deželni zboru kranjskem niso zahtevali popolne poslovenitve, ampak samo za nekaj predmetov. Dr. Bleiweis pravi (str. 3): »Mi smo hoteli vpeljati utrakvizem, ker pa vidimo, da vlada tega ne potrdi, smo prav za-

dovoljni s tem, da se nam celo da, kar zahtevamo.« Nemci so se bili namreč izrekli proti dvojezičnosti. — Drugi del navaja izjave slovenskih profesorjev o učnem jeziku. Pri pisni enketi o tem vprašanju, ki jo je priredilo »Društvo slov. profesorjev«, se je izjavilo 155 profesorjev za popolno poslovenjenje in 31 proti. 40 odgovorov, ki so vsi za popolno poslovenjenje, knjižica navaja, ignorira pa popolnoma nasprotna mnenja, dasi je število 31 precej veliko, če vpoštevamo dejstvo, da je bilo poslovenjenje še pred